

Itxuren arabera, *ke* horrek ohidura markatzen du. Orroit gaiten gorago erran dugunaz: eskuarazko geroak, Lapurdin berderen, ohidura adi-araz dezake. Nork daki *ke* futuroaren kutsua ez ote duen hartu forma bitxi horrek?

Hola balitz, hirur *ke* atzizkien batasuna argitua lizateke.

* * * * *

Donostia, 73-III-30

LAU ERROMANTZE

Victoriano Gandiaga

ERROMANTZE ala BALADA?

BALADA latin-gaiztoko *ballare* hitzetik dator. Hasieran dantzari laguntzeko poema dramatikuei zeritzaien hala. Noiz-baitzuetan erromantiku edo sentimental aideko kantu xoilei ere balada deitu izan zaie. Baina, batez ere, historia edo lejenda bat aipatzen duten poema narratibu, bizi eta xumeei dagokie balada izena. Bihotzak ditu jo-muga: Maitasuna, gorrotoa, errukia, bil-durra-eta nahi ditu sor-arazi entzuleen bihotzetan. Persona letragabeak letragabeentzako sortuak dire eta gizaldiz gizaldi ahoz-aho eman eta atzemanak. Geuk ezagutzen ditugu poema herri-koi narraziodunez dantzari kantuz laguntzen zien personak: Panderu-jotzaileak.

Españan, balada literatur jeneroaren jenioak, ERROMANTZEAN du ispilurik ederrena.

ERROMANTZEA. Españan, balada narratibuari erromantzea deritzaio. Maitasun, misterio edo abentura narrazioak dira. Erromantze bakoitzak bere melodia edo doinua du. Herri musikaren benetako bitxi dire melodia hauek. Erromantzea ez da kontatua beraz, kantatua baizik. Doinuaren laguntzaz errezago ikasten da eta nekezago ahazten. Aldi eta toki bakoitzetako gus-to, gogo eta egokierak egindako aldaketak izan oi ditu erromantzeak, izen bereizi berak ere aldatzerainokoak.

Erromantze, balada ala kantu lirikuak soilki? Nolabait deitu behar nien bai, eta erromantze izenpean azalduko ditut 1967-1968 urteetan Araotz Oñatiko auzoan bildu nituen melodiadun 4 poema ok. ARANZAZU aldizkarian argitaratuak dira.

“Neska soldatu” eta “Soldadu sartu nintzan” Aita Villasantek iruzkindu zituen.

Erromantze edo diralako 4-rok eskeintzen dizkiot gaur ondoen aztertu ditzakean Manuel Lekuona jaun argiari.

1. NESKIA SOLDAU

Jose Maria Satrustegui jaun azkarrak “Boletín de Amigos del País” deritzaion aldizkarian, “versión vasca de la doncella guerrera” deitzen duen erromantzea eman zuen 1967 gn urtean. Satrustegui jaunarekin ez nekiala, urte hartan bertan bildu nuen nik *Neskia soldau* deritzaion hau. Gure herriak ere kantatu izan duen literatura unibersaleko gai baten testigutza damaigu. Satrustegui jaunak Nafarroako Urdiainen bildu zuen. Nik Araotzen, Leona Ugarterengandik. Amari entzuna zuela esan zidan. Haren seme-alabak ez bide zioten entzun arik eta neuri kantatu zidan arte. Neska soldau hau Giputza zela, dio kantuak. Monja Alferezarekin ba ote zerikusirik? Baina haura Katalina zen —dio A. Villasantek—, eta hau Agustina Antonia. Jesus izena izen arront bezela jokatua agerri da erromantza hontan. Bigarren ahapaldiko 3gn eta 4 gn bertsoetako

“Anjele Ondassetan
Buenos airasetan”,

Satrustegi jaunak bildutakoaren argitara hauxe da:

Anjelen onduan ta
Buenos Airesetan.

Neraut e-ma-kumia probintzi-a-ri-a le-tri-rik eskola-rik

bate-re gabi-a le-tri-rik eskola-rik bate-re gabi-a

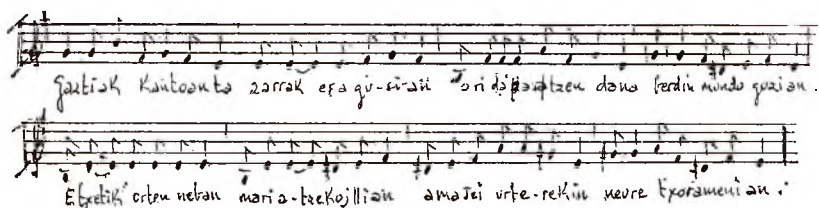
- | | |
|--|--|
| 1. Neraut emakumia
probintziania
letrarik eskolarik (bis)
batere gabia (bis). | 4. Monja sartzera noia
komentu batera
Jesus-aren esposa (bis)
betiko izatera (bis). |
| 2. Rejimentu bi izan ditut
amar urte onetan
Anjele Ondasetan (bis)
Buenosairasetan (bis). | 5. Oraintxen da denbora
izena muratzeko
Agustina Antonia (bis)
naizela esateko (bis). |
| 3. Batetikan lau balazo
bestetik enfermo
Jaunaren abixuak (bis)
oiek dira klaro (bis). | 6. Ariot ama neuria
probintziania
ongi lastimatzen naiz (bis)
zu despeditzia (bis). |

2. NESKA SOLDADUARENA

ARANZAZU aldizkarian eta Urtarrileko alean azaldu zen aipatu dugun "Neska Soldau". Leona Ugartek emana ikusi ondoren, Arantzazuko Albitxurira ezkondu zen Maria Barrera Araozko alabak, haiek baino bertso gehiago eta beste boz batetan gogoratzen zituela esan zidan. 82 urteko Maria Barrera hau gogoramen handikoa da eta kantu zalea. Maria baino askoz zaharragoa den Jose Joakin Zumalde aitajauangandik jakin dut zera ere: Maria gazte zanean eta Ojala baserrian bizi zanean, "haitzeko eperra" deitzen ziotela Maria honi. Bertsoak atxintxika baten bota zizkidan, baina bozik etzidan berealakoan kizkurtu. "Lehenao ederki kantaitten neban nik hori, baina orain ezin dot ondo, eta kitto. Neure den-

poran kantaittia izan bazan, ederki kantauko neban, bai! Boza oso lastimosa dauka kantu honek". Azkenean, hala ere, askatu zuen eztarria eta horra bertso eta doinu.

(Oharra: Lastimoso hitza hirutan agertuko da. "Hitz horrek errukixa emuten daukala esan gura dau", esan zidan Maria Barrenak.)



- | | |
|---|--|
| 1. Gaztiak kantuan ta zarrak eragusian, ori da pasatzen dana bardin mundu guzian. | 6. Rejimentu bi izan ditut amar urte onetan Anjel de Ondasetan Buenas Airasetan. |
| 2. Etxetik urten neban Mariatzeko illian amasei urterekin, neure txoramenian. | 7. Nerau emakumia ofizialia letrarik eskolarik batere gabia. |
| 3. Soldadu sartu nintzan Agorraren bostian kabo ero sarjento izateko ustian. | 8. Agustin Antonio izan da neure izena. Ori aitu dezutenok ezta neure izena. |
| 4. Ni lako fortuna notu arrapatu? Amaika illabeteko sarjento nombratu. | 9. Oraintxe da denboria izena murtzeko, Agustina Antonia, naizela esateko. |
| 5. Urte bete baiño len nintzan teniente, rejimentutikan be nintzala ausente. | 10. Batetik lau balazo bestetik enfermo, Jaunaren abixuak oixek ditut klaro. |

- | | |
|--|---|
| 11. Moja sartzera noa
komentu batera
Jesus-aren esposa
betiko izatera. | 13. Adios, ama neuria
probintziania,
ongi lastimatzen naiz
zu despeditzia. |
| 12. Amar urtian errege
serbitu detalako
dotia gertu daukat
moja sartutzeko. | 14. Baiña oraindik ere
bizi naizen artian
gogoan izango zaitut
neure biotzian. |

3. SOLDADU SARTU NINTZAN

1967. Timotea Guridiri jaso nion. Maria Josefa Zumaldek lagundu zidan hemen ematen dudan bestetan osatzen. Bertso berriak ez dirana bistan dago. "Austriatarren garaia gogoratzen digula iduri du —dio Aita Villasantek—. Italian, Pais Bajuetan, Frantzian, Kataluñan, Portugalen eta abar, España gerratan odol-ustutzen ari zen garaia. Erregeren ejerzitia gizonetz eta diruz agortua arkitzen zen hein haura. Etzegoen ez gizonik ez sostengurik "hainbat eginkizunetarako", Felipe IV garrenak Agredako Jesusen Maria beneragarriari behein eta berriz esaten zion bezala".

Errege hitza izen bereizi bezala jokatua ageri da.

Sol dodo sartu nintzan zortzi bat urte - Ko - E -

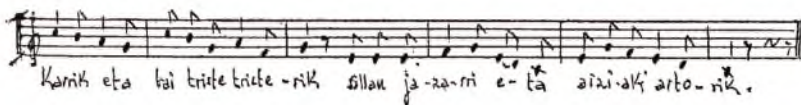
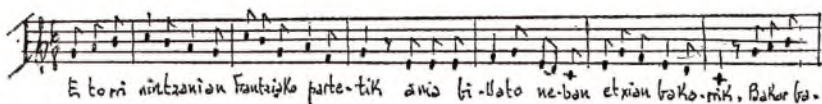
- errege serbi - duta txikitin parian pai-ña ai, libre i-za-be-Ko.

- | | |
|--|--|
| 1. Soldadu sartu nintzan
zortzi bat urteko,
Errege serbidu-ta,
txikitin parian paiña,
ai, libre izateko. | 2. Erregek ez dau biar
gizon ezkondu-rik
baizikan mutil libre
txikitin parian paiña
ai, libre libretxorik. |
|--|--|

- | | |
|--|---|
| <p>3. Mutillak biar eta
mutillik egon ez,
Errege sillan dago
txikitin parian paiña
ai, jarrita negarrez.</p> <p>4. Neskak ba-daude baiña
ez dute balio.
Erregeri begitik
txikitin parian paiña
ai, negarra darío.</p> <p>5. Bergaran nindoela
brigariarekin
enamoratu nintzan
txikitin parian paiña
ai, damatxo batekin.</p> | <p>6. Etxe zuriko dama
ikusten badezu
gorantziak eiola
txikitin parian paiña
ai, esango diozu.</p> <p>7. Nor eroi eman dizun
galdetzen badizu
Felis de Aranburu
txikitin parian paiña
ai, esango diozu.</p> <p>8. Felis de Aranburu
ain gizon trebia,
Bergaran billatu dau
txikitin parian paiña
ai, beretzat andria.</p> |
|--|---|

4. BERTSO LASTIMOSOAK

Migelentxikiñeko Marijoxepa Zumalde Araoztarrak kantu asko daki eta ongi kantatzen du. Hemen jarriko dudan hau ez omen da fraide bati kantaittekoa. Gogorreixa bide da. Gainera ahaztuta ere ba ei dauka ixa. Dena dela, tiraka-biraka atera ahal izan niona ifiniko dut. Eta zerbait gehiago: Marijoxepari jaso niona haren aizpa Maxima Txantonmalduenakoari kantatzen hasi nintzaion, ea harek nondik jotzen ote zuen. Maximak zenbait aldakuntzarekin kantatu zidan. Haren kantaera ere ifiniko dut. 1967-an jaso nuen kantu hau eta bertsoak ez ezik doinua ere oso lastimosoa zuela esan zidaten bai Marijoxepak eta bai Maximak.



Marijoxepak

Etorri nintzarian
Frantziako partetik
ama billatu neban
etxian bakarrik.
Bakar bakarrik eta
bai triste tristerik
silliaren espaldan
haiziak harturik.

Egun on Jainkuak dizula
ama ona neuria,
halan euki deizula,
bai, seme maitia.
Ezkondua ala ezkongei
zatoz ba semia?
Ezkonduta nator ba
bai, ama neuria.

Frantzesia ala espanyola
daukak ba andria?
Frantzesia daukot ba nik
bai, ama neuria.
Frantzesik etxuau biar
erranik etxian;
hona ekarri gabe
hil zazu bidian.

Maximak

kortetik
nuan

sillan jazarri ta

Gabon
daikala

ator

izak

MARIJOXEPAK:

Guaziok ba, guaziok,
guaziok anaia.
Hor billatuko xuau
ta hiltxeguk andria.
Egun on Jainkoak dizula,
andra ona neuria.
Halan euki daizula,
bai senar neuria.

Hamalau asto hor ditut
urrez kargaturik,
haiek emungo dizut,
utziazu bizirik.
Haiek neuriak dira
zuk emun gaberik.
Hemen hil biarko dezu
dudarik gaberik.

MAXIMAK:

Guaziok ba, guaziok
anaia neuria,
birian billauko xuau
andria neuria.
Andria, nora zuaz
zaldi horren gaiñian?
Hemen hil biar dezu
dudarik gabia.

Andria, jetxi zaitex
zaldi horren gaiñetik:
hemen hil biar dezu
dudarik gaberik.
Hiru saiñeko hor ditut
urrez bordaturik,
haiek emungo dizut
utziazu bizirik.

Haiek neuriak dira
 zuk emun gaberik,
 hemen hil biar dezu
 dudarik gaberik.
 Hiru anaitxo ditut
 soldadu juanik,
 harek hemen baneuko
 ez neuke bildurrik.

Utziok ba, utziok,
 utziok anaia,
 etzaiz errukitutzen
 holan ikustia?
 Lenago esan biar eban
 esan duan berbia,
 onezkero emun xat
 lenengo golpia.

Utziok ba, utziok,
 anaia neuria.
 Pena emuten xotak
 holan ikustia.
 Lenago esan biar ebian
 esan duan berbia,
 onezkero hartu xok
 erida golpia.

Horra dena: Araotzen bildu nituen kantuetatik 4 hauek poesia mota batetakoak direla iruditzen zait. Bertso berri, erro-merikanta eta abarregandik diferenteak eta gutxiagotan entzuten dugun jenero batekoak. Niretzat balada edo erromantze aidea dute. Eta zuentzat? Manuel Lekunona jaunaren iritzia jakitea gustatuko litzaidake.

EUSKALDUNEK ZER BEGIZ DITUZTEN ABEREAK IKUSTEN

Pierre Larzabal

Jendaia bakotxak baditu bere ikusmen bereziak abereri buruz. Indietan, behiak sakratuak dira. Musulmanentzat, zerria da madarikatua. Afrikako batzuek dituzte sugeak etxekotzen.

Euskaldunak ere, bere eran ditu abereak nabaitzen eta pre-
 zitzen.